

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ У КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНІЙ РОБОТІ ПСИХОЛОГА ЗДО

Колєсватова Ганна

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Освітньо-професійна програма «Психологія»
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука» (м. Рівне, Україна)*

Науковий керівник Мороз О. І.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука» (м. Рівне, Україна)*

Анотація. На основі теоретичного аналізу автором обґрунтовано взаємозв'язок головного мозку і психічних процесів, а також необхідність злагодженої взаємодії усіх структур мозку. Проведено нейропсихологічне дослідження рівня сформованості вищих психічних функцій. Автором розроблено корекційно-розвивальну програму для дітей дошкільного віку, яка, окрім всебічного розвитку пізнавальних процесів, охоплює корекцію мозкових дисфункцій. Підтверджено переваги стратегії впровадження нейропсихологічного підходу у практичну роботу психолога закладу дошкільної освіти. Доведено, що завдяки пластичності дитячої психіки і мозку, систематичне виконання нейропсихологічних вправ ефективно впливає на формування довільної уваги, самоконтролю, покращує пам'ять, сприяє подоланню мовленнєвих порушень.

Ключові слова: нейропсихологічний підхід, корекційно-розвивальна робота, мозок, корекція, заклад дошкільної освіти.

Abstract. Based on theoretical analysis, the author substantiated the existence of a relationship between the brain and mental processes as well as the need for keeping a coordinated interaction between all brain structures. The neuropsychological research of the level of formation of higher mental functions was carried out. The author has developed the corrective-developing program for preschool children, which, in addition to the full development of cognitive processes, includes correction of brain dysfunctions. It has been confirmed the

advantages of the neuropsychological approach implementation strategy in a preschool psychologist practical activities. It has been proved that due to plasticity the child's psyche and brain, the systematic performing of neuropsychological exercises affects the formation of voluntary attention, self-control, improves memory, helps to solve speech difficulty.

Keywords: *neuropsychological approach, correction and development work, brain, correction, preschool.*

З кожним роком зростає кількість дітей дошкільного віку із затримкою мовленнєвого розвитку, що мають поведінкові та емоційні розлади, труднощі із навчанням. Раннє виявлення нерівномірного процесу розвитку вищих психічних функцій (ВПФ) і своєчасне забезпечення нейрокорекційного супроводу психологом закладу дошкільної освіти (ЗДО) стає запорукою попередження виникнення вторинних порушень та профілактики патологій психічного розвитку.

Дитяча нейропсихологія займається загальними проблемами організації ВПФ, що об'єднує такі форми та види пізнавальних процесів, як сприйняття, увага, пам'ять, мислення, уява, мовлення, а також розглядає практичні аспекти діагностики та корекції у дитячому віці. Нейропсихологічний метод вивчає системно-динамічні перебудови, які супроводжують психічний розвиток дитини з точки зору мозкової організації, враховуючи складні форми поведінки [1-5].

Феномен локалізації складних психічних функцій та властивостей у корі головного мозку розкривається в працях Ф. Галля. Фундаментальна теорія про системну й динамічну локалізацію ВПФ у корі головного мозку, зв'язок структури і функціонування головного мозку з психічними процесами та поведінкою людини належить вченому О. Лурія. Проблему порушень мозкових функцій досліджували Д. Хебб, Г. Гекен, Б. Мілнер, К. Лешлі, Х.-Л. Тойбер, Р. Сперрі, О. Зангвілл. Нейропсихологічне вивчення норми та патології у дітей висвітлено Н. Рік, Н. Лана, Ж. Глозман [3; 5].

У вітчизняній науковій літературі питанням нейропсихології, використанню нейропсихологічного підходу присвячені праці О. Чабана, Д. Власюк, В. Тарасун, Г. Костюк, К. Мілютіної, Н. Рубель, Л. Бурлачук.

В. Князєв запропонував алгоритм нейропсихологічної діагностики дітей дошкільного та молодшого шкільного віку базис та практичні рекомендації для корекційно-розвивальної роботи фахівців, систематизував методичний інклюзивних центрів.

Як наголошують дослідники Н. Бастун, О. Яцків, найбільш затребуваним нейропсихологічний підхід став у діагностуванні затримок психічного розвитку дітей, організації корекційно-розвивальної роботи з урахуванням слабких і сильних складових пізнавальної діяльності дитини [2].

Отже, незважаючи на значні досягнення західної нейронауки у площині клінічної нейропсихології, патопсихології, актуальною залишається проблема дитячої нейрокорекції в Україні.

Мета нашого дослідження: здійснити теоретико-практичне дослідження ефективності застосування нейропсихологічного підходу у корекційно-розвивальній роботі психолога закладу дошкільної освіти (ЗДО).

Нами визначено такі *завдання*:

- 1) здійснити теоретичний аналіз феномену нейропсихології, визначити особливості розвитку;
- 2) обґрунтувати вибір методики нейропсихологічного дослідження, розкрити особливості проведення в умовах ЗДО;
- 3) проаналізувати результати нейропсихологічного дослідження;
- 4) розробити програму нейропсихологічних вправ, спрямовану на корекцію порушень ВПФ у дітей дошкільного віку; надати рекомендації батькам з подолання мовленнєвих труднощів у дітей з вадами мовлення;
- 5) провести корекційну роботу із використанням нейропсихологічного підходу;
- 6) експериментально перевірити результати апробації авторської програми нейро-вправ.

Нейропсихологія є перш за все фундаментальною наукою і посідає важливе місце серед інших наук про мозок. Для того, щоб забезпечити впровадження нейропсихологічного підходу до корекційно-розвивальної роботи з дітьми дошкільного віку, психологу необхідно знати, перш за все, складну ієрархічно побудовану систему функціональної організації мозку, який є продуктом довгої еволюції.

Нейропсихологічна корекція – це спеціально розроблений комплекс психокорекційних вправ для дітей, спрямований на нормалізацію функцій головного мозку, корекцію різних порушень та затримки психічного розвитку. Корекційна програма будується на основі концепції про 3 функційні блоки мозку. Важливе місце відводиться формуванню міжпівкульної взаємодії, яка необхідна для успішного перебігу будь-якого психічного процесу [3].

Нейрокорекція умовно поділяється на три пов'язаних між собою напрямки, як показано на рис. 1.

- 1) рухову корекцію застосовують як базовий метод для корекції порушень розвитку й активації ВПФ для дітей будь-якого віку. Корекція спрямована на регуляцію рухів, покращення міжпівкульної взаємодії, розвитку просторової уяви (вестибулярно-моторної координації); дрібної й великої моторики; запуск і стимуляцію процесів саморегуляції;
- 2) когнітивну корекцію, спрямовану на розвиток пізнавальних навичок і подолання труднощів у навчанні, покращенню пам'яті, формуванню наочно-образного, наочно-дієвого й словесно-логічного мислення.

3) активацію основних сенсорних систем організму.

Рис. 1. Завдання нейрокорекційного впливу

Комплексна програма нейропсихологічної корекції підбирається індивідуально для кожної дитини за результатами нейропсихологічного обстеження з поступовим ускладненням, спираючись на вже закріплені навички, згідно з виявленими порушення та цілями, яких треба досягти. Наприклад, дітям із вадами мовлення призначаються вправи на розвиток дрібної моторики, міжпівкульної взаємодії, комунікативних навичок. З іншого боку, дітям із когнітивними порушеннями пропонуються рухливі вправи та дихальна гімнастика, які допомагають краще відчувати власне тіло, навчитись координації та контролю рухів.

Нейрокорекція проводиться з обережністю для дітей з епілептичним синдромом; не призначається у випадку наявності важкого та глибокого ступеня порушення інтелектуального розвитку; якщо у дитини не працюють нижні та верхні кінцівки.

Починаючи з 3 років рекомендовано впроваджувати нейровправи, заняття проводити в ігровій формі. Найбільш ефективна нейропсихологічна корекція для дітей віком від 5 до 12 років. У разі органічних порушень, дуже повільної динаміки розвитку дитини, поява помітних результатів корекційної роботи – довготривалий процес.

Перелік показань до нейрокорекції та очікувані позитивні результати представлені у таблиці 1.

Дослідження тривало впродовж 8 тижнів із жовтня по листопад 2024 року: 4 тижні проводилась нейропсихологічна діагностика (НД), наступні 4 тижні – корекційно-розвивальна робота з ЕГ, що складалася із 8 корекційно-розвивальних занять (двічі на тиждень тривалістю до 30 хвилин) за авторською програмою із застосуванням нейропсихологічного підходу.

Показання та очікувані результати нейрокорекції

Показання до нейрокорекції	Очікувані результати нейрокорекції
▪ розвиток когнітивних здібностей (усунення учбової неспішності); ▪ труднощі у навчанні через психологічні причини (невротичні, психосоматичні розлади, індивідуальні особливості особистості); ▪ загальна моторна невправність; ▪ гіпер- або гіпотонус; ▪ корекція поведінкових та емоційних проблем (імпульсивність, дратівливість, конфліктність); ▪ швидка втомлюваність; ▪ неухважність; ▪ рухова загальмованість; ▪ труднощі в емоційно-вольовій сфері; ▪ розвиток міжособистісних взаємодій і комунікативних навичок.	▪ активізація вищих психічних функцій; ▪ покращення міжпівкульної взаємодії; ▪ розвиток дрібної та великої моторики; ▪ тренування орієнтації у просторі; ▪ сенсомоторний (руховий) розвиток; ▪ покращення концентрації уваги, логічного мислення; ▪ розвиток координації руху; ▪ корекція тону у дітей молодшого дошкільного віку; ▪ підвищення сенсорного забезпечення; ▪ корекція та сприяння розвитку мовлення, артикуляції; ▪ зменшення втомлюваності; ▪ нормалізація поведінки; ▪ підвищення здатності контролювати свою поведінку; ▪ підвищення навчальної мотивації; ▪ соціальна адаптація, участь у колективних іграх та заняттях.

Через місяць після корекційно-розвивальних занять з ЕГ, здійснено повторну (ретестову) діагностику ЕГ та КГ протягом першого тижня грудня.

Наведемо базові нейропсихологічні вправи, що увійшли до програми корекційно-розвивальних занять з дітьми дошкільного віку:

1. Нейробіка (нейрогімнастика) – комплекс вправ, спрямованих на активацію природних механізмів роботи мозку за допомогою виконання

фізичних рухів. Принцип полягає у одночасній синхронній роботі обох рук, зміна рухів руками і ногами, кожна з яких виконує своє завдання за запропонованим алгоритмом. Нейробіка розвиває важливі навички: пам'ять, увагу, мовлення, самоконтроль; знижується втомлюваність дитини.

2. Розвиток міжпівкульної взаємодії – вправи, спрямовані на синхронізацію роботи півкуль мозку, що підвищує його функціональні можливості. Міжпівкульна взаємодія необхідна для координації роботи мозку та передачі інформації з однієї півкулі в іншу.

3. Вправи із кінезіомішечками призначені для тренування координації (рука-очі), спритності, уваги, точності, відчуття ритму, знижують гіпертонус руки. Використовуються в різних методиках мозочкової стимуляції, підходять для виконання вправ на балансірі.

4. Графомоторика – малювання двома руками одночасно, техніка розвитку міжпівкульних зв'язків.

5. Нейроліплення – методика, яка поєднує заняття та ігри з пластиліном. Розвиває дрібну моторику, мовлення, міжпівкульні зв'язки, три основні форми мислення (наочно-дієве, наочно-образне, словесно-логічне), посидючість, знімає стрес.

6. Малювання у просторі, пальцем на спині простих форм або букв, малювання «наосліп» – активізує роботу півкуль, розвиток моторики рук, допомагає дитині вчитися зосереджувати увагу, дотримуватися пропорцій, орієнтуватися на аркуші; сприяє вдосконаленню графомоторних навичок. Дитині пропонується спочатку відтворити запропоновані малюнки пальчиком у повітрі, а потім намалювати їх (також із заплещеними очима).

7. Коректурні проби (тест Бурдона) – тренують концентрацію та стійкість уваги. Запропонувати дитині переглянути текст або бланк із рядками розташованих у випадковому порядку літер, цифр, фігур і викреслити зазначені психологом.

Очікуваним результатом корекційно-розвивальних занять з дітьми дошкільного віку є зрушення у подоланні психомовленнєвих труднощів, поведінкових розладів. Цінним результатом є досягнення більш високих результатів у здатності до довільного контролю рухів, зосередженні уваги; синхронізації лівої та правої півкулі (міжпівкульної взаємодії), підвищенні мотивації до занять і, як наслідок, істотного зниження рівня допомоги психолога під час виконання вправ, втомлюваності на заняттях.

Метою занять із застосуванням нейропсихологічного підходу є комплексна корекція трьох функційних блоків мозку і налагодження обміну інформацією між правою та лівою півкулями як єдиної цілісної системи.

Авторська програма нейропсихологічних вправ була спрямована на розвиток пам'яті, мовлення, логічного мислення, креативності та уяви, сприйняття (слухове, зорове, тактильне, інших сенсорних систем окремо або в поєднанні); тренування концентрації уваги, швидкого перемикавання,

посидючості; довільного контролю рухової активності, просторової орієнтації.

Основу програми корекційно-розвивальних занять з учасниками ЕГ склали дихальні вправи, самомасажі, кінезіологічні вправи (нейрогімнастика), що сприяють координації, активізації міжпівкульної взаємодії. Велику увагу приділено вправам, спрямованим на розвиток когнітивної сфери, активізації мовлення – це вправи на розвиток великої та дрібної моторики, сприйняття різних видів інформації (запам'ятовування, аналіз, порівняння, класифікація, узагальнення – усі інтелектуальні процеси). Також у програмі присутні вправи на розтяжки, нейротренажери.

Після корекційно-розвивальної роботи з ЕГ за авторською програмою на основі нейропсихологічного підходу, що тривала впродовж 4 тижнів з листопада по грудень 2024 року (загалом 8 занять), проведено ретестове нейропсихологічне обстеження із учасниками ЕГ та КГ.

На першому етапі ретестового дослідження ми запропонували учасникам ЕГ і КГ виконати 4 тестові проби з діагностичного блоку «мовлення» за оновленим наочним матеріалом.

На другому етапі ретестового дослідження учасникам ЕГ і КГ було запропоновано виконати 5 тестових проб із діагностичного блоку «пам'ять». Особливу увагу у процесі ретестового дослідження приділено пробам, виконання яких викликало найбільші труднощі, багато помилок і високий рівень дороги з боку психолога: «Запам'ятовування 10 слів», «Запам'ятовування просторово орієнтованих фігур», «Переказ тексту».

Аналіз результатів ретестового дослідження ЕГ дозволяє констатувати наступне:

1. Експериментально виявлено позитивні зміни в ЕГ у порівнянні результатами КГ. Зафіксовано покращення показників виконання проб в обох діагностичних блоках, підвищився рівень самостійності у процесі виконання завдань, виникаючі проблеми вирішувались за допомогою стимулювальної підтримки з боку психолога.

2. Результати виконання проб у КГ залишились незмінними.

3. Обґрунтовано ефективність впровадження нейропсихологічного підходу у корекційно-розвивальній роботі психолога ЗДО.

Нейропсихологія перебуває у динамічному розвитку і є практично орієнтованим напрямком. Авторська програма нейропсихологічних вправ була спрямована на розвиток пам'яті, мовлення, логічного мислення, креативності та уяви, сприйняття (слухове, зорове, тактильне, інших сенсорних систем окремо або в поєднанні); тренування концентрації уваги, швидкого перемикавання, посидючості; довільного контролю рухової активності, просторової орієнтації.

Основу програми корекційно-розвивальних занять з учасниками ЕГ склали дихальні вправи, самомасажі, кінезіологічні вправи (нейрогімнастика),

що сприяють координації, активізації міжпівкульної взаємодії. Велику увагу приділено вправам, спрямованим на розвиток когнітивної сфери, активізації мовлення – це вправи на розвиток великої та дрібної моторики, сприйняття різних видів інформації (запам'ятовування, аналіз, порівняння, класифікація, узагальнення – усі інтелектуальні процеси). Також у програмі присутні вправи на розтяжки, нейротренажери.

Аналіз результатів ретестового дослідження ЕГ дозволяє констатувати що, обґрунтовано ефективність впровадження нейропсихологічного підходу у корекційно-розвивальній роботі психолога ЗДО.

Для підтримки стабільності досягнутих результатів нейрокорекції батькам запропонована програма вправ для виконання з дітьми вдома.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Анатомія та фізіологія дитини: навч. посібник. / Чернівецький націон. ун-т ім. Ю. Федьковича / Г. І. Мардар (уклад.). Чернівці: Рута, 2002. 176 с.
2. Бастун Н. А. Можливості нейропсихологічного підходу в освітній практиці *Горизонти науки*. № 2 (30), 2010. С. 88–94.
3. Варій М. Й. Основи психології і педагогіки: підручник М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2017. 548 с.: іл.
4. Варій М. Й. Загальна психологія: навчальний посібник / 2-ге видан., випр. і доп. К.: «Центр учбової літератури», 2007. 968 с.
5. Галян І. М. Психодіагностика : навч. посіб. 2-ге вид., стер. Київ: Академвидав, 2011. 464 с. (Альма-матер).
6. Гріньова О. М., Терещенко Л. А. Дитяча психодіагностика: навчально-методичний посібник. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2015. 227 с.
7. Вітенко І. С., Чабан О. С. Основи загальної і медичної психології. Тернопіль: «Укрмедкнига», 2015. 343 с.
8. Власюк Д. П. Нейропсихологія нинішнього сторіччя: перспективи й виклики [Електронний ресурс]. *Психологічні перспективи*. 2018. Вип. 31. С. 45-56. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppst_2018_31_6.
9. Галецька І. І. Основи нейропсихології : навч. посіб. / І. І. Галецька. Львів, 2003. 317 с.